

говорника на себе преузимају заточници језика – бранитељи српског језика, ућуткани и понижени дугом рђавом управом и тоталитаристичком праксом. Судбина просветитеља, сведена на негдашњи број 14, или савремени 27, нијемо говори о етичком билансу времена у којем се неподопштина насилног сузбијања српског језика и писма одвијала. И бројеви су ниједи говорници, путоказ преовлађујуће духовне оскудице наспрам изузетности усамљених бунтовника. Поименични попис знаних нијемих говорника у епилошком дијелу збирке назначује неопходност помињања подвижника, чија лојалност српском језику заслужује наклон и угледање покољења. Улогу нијемог говорника некада заузима и жена, као предмет обоготворене пјесничке жудње и наклоности: „Чекам да се вратиш, / и донесеш све што ми недостаје, / претварајући се у пјесму / коју ми нијемо говориш.” Ову скупину пјесама, такође, одликује ћутња, као најпозданији знак међусобног препознавања оданих љубавника.

Сакрализацијом тишине кроз форму прозног записа, Крулановић ставља печат на сопствену поетичку константу – пјесничко завјетовање на врло продуктивну, стваралачку ћутњу, чију умјетничку логику читалац може спознати само преданим рецептивним дијалогом с *Нијемим говорницима*.

Мр Радоје ФЕМИЋ
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет у Никшићу
Студијски програм за српски језик и
јужнословенске књижевности
radojef@gmail.com

О МАГИЈСКИМ ИЗВОРИШТИМА УСМЕНЕ ЛИРИКЕ

Јасмина Јокић, *Маијско извориште њоејској: ојледи о усменој лирици*,
Филозофски факултет, Нови Сад 2019

Монографија *Маијско извориште њоејској: ојледи о усменој лирици* трећа је објављена књига др Јасмине Јокић, професорке Одсека за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Девет радова обједињених у овој књизи пред читаоца износе резултате истраживања предузетих на бројној и разноврсној поетској грађи народне лирике (краљичким, лазаричким, додолским, јеремијским, спасовданским, свадбеним, љубавним, митолошким, побожним песмама, баладама, тужбалицама), обележених настојањем да се досегне до полазне тачке поетског

обликовања одређених мотива. Притом, у циљу обухватне анализе, дубљег и потпунијег разумевања поетског текста, ауторка опсег свог истраживања проширује и одговарајућом етнографском грађом, обредним контекстом, народним веровањима и општим представама традиционалног човека о феноменима које разматра. Научни приступ сагледавања порекла, значења и функције мотива који се постављају за предмет тумачења доследно је спроведен у сваком раду, а подразумева истраживачко кретање од појединачног ка општем, од мотива ка његовом могућем извору, при чему се ауторка задржава на свим кључним сегментима, настојећи да њиховим објашњењем читаоцу предочи што потпунију и детаљнију слику традиционалног поимања света чији је полазни мотив, заправо, само један њен део. Последица таквог односа према задатку јесу прегледност, систематичност, јасност и убедљивост понуђеног одговора.

Од девет радова представљених у овој књизи, два су у потпуности посвећена разматрањима о жени, тј. о њеном иницијацијском путу у обредној лирици и о улози у календарским ритуалима и поезији која их прати. У оба рада истиче се повезаност жене са вегетативним светом – с једне стране, њена способност да утиче на природу, а самим тим и на свеопшту плодност и опстанак заједнице („Жена као носилац магијске моћи у календарским ритуалима и поезији”), и, с друге, њено поистовећивање са биљкама („Од цвета до плода: женски иницијацијски пут у српској обредној лирици”).

У првонаведеном раду полази се од представе жене као бића посредника између људског и божанског света које, управо због везе са оностраним, има водећу улогу у календарским обредима. У раду се на основу поетске и етнографске грађе одређују њена главна обележја као учеснице обреда, приликом чега се у обзир узима и симболичко значење њене одеће, ритуалне игре и реквизита који се користе, као и опсег њеног утицаја. Сагледана на тај начин, она се високо вреднује – посредница је између два света која манипулацијом атмосферским падавинама и могућношћу деловања на оностраним силе може да утиче на обнављање природе и заједнице.

У фокусу другог рада налазе се поетске слике којима се представља повезаност жене и биљног света. Управо на основу врсте биља које се у песмама јавља, рад се може поделити на три дела – први део анализира примере у којима су заступљени флорални мотиви, други део примере у којима су заступљени мотиви воћа, док се трећи део односи на песме са мотивима житарица. У оквиру сваке мотивске целине посебна пажња се посвећује биљкама које су најфреквентније, односно биљкама које су најрепрезентативнији носиоци одређеног значења. Тако се смиљу, босилку, селену, перуници, ружи, вишњи, јабуци, дуњи, лози и пшеници даје посебан простор. Систематичност излагања врло убедљиво приказује поистовећивање одређених фаза женског иницијацијског пута, од статуса

девојке за удају, преко невесте, до удате жене, са одређеним вегетативним фазама биљног света – спремност за удају и удаја са цветањем, опадање цвета са завршетком девојачког живота, сађење воћака, њихово цветање и давање плода са везивањем и превођењем невесте у нови дом, док се иницијацијски прелаз антиципира поистовећивањем невесте са зрном пшенице, култивисане биљке, чиме се невеста одређује као „отелотворење плодности и носилац саме клице живота”.

Својеврсни поглед изблиза одређеног дела женског иницијацијског пута, који одговара статусу невесте, представљен је у раду „Ритуални плач у свадбеној поезији Срба са Косова и Метохије”. Настојећи да одговори на питање због чега се ритуални плач у току свадбеног ритуала јавља и која је његова функција, ауторка осветљава важност и осетљивост тзв. лиминалне фазе за коју се овај елемент обреда увек везује. Његовом тумачењу приступа се са становишта младине позиције, а оно обухвата детаљно анализирање обредног контекста (време и место тужења, ко тужи и коме се тужењем обраћа, понашање невесте и осталих присутних) и садржаја песама које се том приликом изводе, с посебним нагласком на доминантност трагичних мотива болести или смрти невесте у њима. Пратећи ту нит, ауторка функцију обредног плача дефинише као начин непосредног изражавања основне идеје обреда, која подразумева невестино напуштање дотадашњег биолошког и социјалног статуса (којем одговарају мотиви болести и смрти невесте, односно ритуално тужење) и прелазак у нови статус удате жене.

Представа о жени у традиционалној култури употпуњује се и радом „Мотив ванбрачног детета у баснама против града: текст и контекст”. Главни задатак овог рада односи се на тумачење магијских ритуала везаних за манипулацију атмосферским падавинама и улогу деце у њима, при чему се, с обзиром на учесталост мотива о рођењу ванбрачног детета у бајалачким текстовима који прате ритуал, проговара и о мајци која рађа дете ван окриља брачне заједнице. У таквом контексту, жена се негативно вреднује – њен преступ сматра се узроком лоших временских прилика и потенцијалном опасношћу по целу заједницу, док је однос према детету амбивалентан – он је и узрок опасности и заштита од ње.

Дубина истраживачког погледа ауторке најизраженија је у текстовима посвећеним дечјим играма и песмама. Тако у тексту „Обредна позадина једне дечије песме (Умре, умре Рајоле)” ауторка тумачећи наведену дечју игру, песме које деца играјући се певају, а затим упоређујући игру са ритуалом призивања кише, тзв. Германом, показује њихов првобитни обредни карактер, а уједно и механизам деградације обреда, који се од поступака битних за живот заједнице своди на дечју игру која се изводи ради забаве. Трагање за извориштем још једне дечје игре, игре бацања/титрања јабуком, показало се као врло плодовито у разумевању истоветног мотива у жанровски разноврсној поетској грађи, која укључује

љубавне, митолошке, сватовске, краљичке и лазаричке песме („Митска изворишта мотива о игрању/титрању јабуком у усменој лирици”). Крећући се широким поетским пољем, ауторка прати појаву овог мотива и закључује да је он у вези са архаичним симболичким представама веровања о божанствима која манипулишу временским приликама (муњом, громом, градом), док поређење поетског садржаја и дечјих игара бацања јабука показује да је реч о „приказу идентичних митских представа, али у два различита кода (вербалном и акционалном)”.

Посебну читалачку пажњу у овој књизи привлачи текст „Кад се Христос на земљу родио: рођење и крштење Исуса Христа у фолклорној традицији”, чија се тема односи на сложено преплитање народне традиције и хришћанског догматског учења. Текст је посвећен сагледавању представа о Христовом животу у народној традицији, у оквиру којег се приступа компаративном анализирању тзв. народне Библије и канонских црквених списа. Анализирање се одвија на два нивоа – први подразумева идентификовање и тумачење хришћанског слоја веровања, други уочавање и тумачење старијих, митских представа. Притом, посебна пажња посвећује се главним семантичким тачкама народног виђења Христовог рођења и живота – мотиву најаве рођења путем пророчког сна, мотиву дрвета које расте посред Богородичиног срца, мотиву отварања/проламања небеса, мотиву раздвајања Јордана, мотиву потресања тла и мотиву играња сунца. Тиме се врло поступно и илустративно указује на сличности и разлике између народне и новозаветне слике Христовог овоземаљског живота, са закључком да је фолклорна традиција из хришћанског предања преузела најважније представе, а затим их уподобила свом виђењу света.

Истражујући порекло и значење мотива претварања девојчаних очију у изворе лековите воде у усменој поезији, ауторка, такође, у знатно мањој мери, указује на елементе хришћанске побожности који се препознају у мотиву стварања цркве од тела оклеветане сестре и поштовању лековитих манастирских извора. Ширина истраживачког погледа у овом раду обухвата и лингвистичко одређење круцијалних појмова, попут појма *око*, сагледавање израза свакодневне комуникације, народних загонетки и пословица, народних веровања о текућој води као сузама божанског бића и веровања о облицима посмртне награде и казне према којима се појава лековитих извора посматра као симболична представа васкрсења невиних жртве. Посебан простор даје се локалним предањима о настанку лековитих извора манастира Заове, Рукумије и Брадаче, који су, као и у усменој поезији, настали од делова тела неправедно погубљене сестре. Тако широко сагледан именовани мотив се доводи у везу са култом извора у чијој је основи дубоко веровање у исцелитељску моћ живе воде, а снага тог веровања се потврђује и његовом присутношћу у савременом уметничком стваралаштву посвећеном манастиру Заови.

Последњи текст монографије, „Ослепљивање змије у јеремијским песмама: од магијско-ритуалне праксе до поетског текста”, састоји се од уводног дела и две целине посебно истакнуте поднасловима. У уводном делу дефинише се поетска грађа и одговарајућа обредна пракса, при чему се указује на разликовање два типа обреда – први представља магијско гоњење змија претњама и застрашивањем, док други подразумева поступке којима се змије настоје одобровољити. У првој целини, насловљеној „Ритуално ослепљивање змије и њена повезаност са очима и видом”, ауторка своју пажњу посвећује песмама које прате обреде првог типа, чије се развијене варијанте истичу мотивом ослепљивања змије. У сагледавању овог мотива у обзир се узима и семантика и функција биљака (глог, шипак – место где расту, облик дрвета, боја плода) и предмета (игле за шивење, везење, плетење – количина) који змији одузимају вид, а које се оцењују као потпуно аналогне. Дубље и потпуније разумевање овог мотива постиже се представљањем и тумачењем самог обредног контекста у оквиру којег се песме овог типа изводе, при чему се указује на сличност песама и магијских формула које су се ради заштите од змија изговарале. У складу са тим, ауторка износи претпоставку да би се текстови јеремијских песама, поред тога што се схватају као део обредне календарске лирике, могле схватити и као магијски текст по својој функцији истоветан басмама. Ова теза поткрепљује се навођењем и анализирањем репрезентативних примера магијских радњи помоћу игала забележених у етнографској грађи, а који се подударују са поетском грађом. Друга целина, „Забране женских радова на змијске празнике”, на основу народних веровања о змији и одређеном кодексу понашања жена за време змијских празника, осветљава змију као атрибут прадавног женског божанства и њену повезаност са култом мртвих. Као резултат таквог приступа и поступка у тумачењу поетске, ритуалне и магијске грађе, пред читаоцем се јавља целовита слика заштите од змија коју је човек традиционалне културе својевремено предузимао.

Након завршеног читања основно запажање поводом ове књиге јесте да ауторка поетске мотиве које истражује показује у свој пуноћи и вишеслојности њиховог значења. Представљање дела у оквиру целине којој је изворно припадао, текста у оквиру обредног контекста, из рада у рад потврђује се као врло погодан начин да се стигне до наслућене суштине, али и да се опише механизам очувања архаичних представа, обреда и магијских ритуала у усменој лирици. Све то скупа, имајући на уму и обимност и жанровску разноликост грађе, доприноси потпуности изнете информације.

Због тога огледи о усменој поезији обједињени у научној монографији *Мийска изворишња њоејској* представљају значајан допринос проучавању наше народне књижевности и традиционалне културе – резултат предузетих истраживања, која се, пре свега, одликују тумачењем

предмета са свих релевантних аспеката, јесу нова сазнања која умногоме осветљавају сложене везе између поетског текста и митских представа на којима почивају. Међутим, поред те велике сазнајне вредности, њен значај, пре свега, за младе истраживаче, представља и сам поступак тумачења професорке Јокић, најједноставније речено, систематичан и обухватан, који показује како се врло успешно може приступити и најкомплекснијим проблемима усмене лирике.

Мср Николина ТУТУШ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност и језик
Докторске студије
nina.tutus@gmail.com